

Kap. MARKO KURTINI
Rijeka

I pomoćci o Supilu

Frano Supilo

Pisac ovih sjećanja, kapetan Marko Kurtini, bio je Supilov omladinac. Od Supila je učio politički misliti. Su pilo ga je upućivao u socijalistički pokret. Kapetan Kurtini rođen je 1891. godine. U komunističku partiju stupio je 1920. godine. Već 1921. godine odsjedio je kao komunist dva mjeseca u beogradskoj Glavnjači, a potom je izgnan iz Beograda u Bakar. Osam dana po dolasku u Bakar ponovo je bio uhapšen...

Prohujalo je šest desetljeća od događaja o kojima želim iznijeti svoja sjećanja. Ona su još toliko jaka i svježja, duboko proživljena, da ih u ovom kratkom prikazu mogu vjerno ocrtati u povodu konačno priznate veličine Supilova tako snažnog političkoga lika.

Za političku povijest Hrvatske, za njenu borbu za oslobođenje od tuđinskih vlasti, za njenu punu samostalnost u zajednici s bratskim narodima, važno je utvrditi da je Supilo već onda zamišljao Jugoslaviju tako federativno uređenu, kakvu mi tek danas nastojimo imati. Mi smo se tada, kao omladinci, politički baš u tom pogledu izgrađivali pod utjecajem njegovih bistrih gledanja u takav buduću oblik zajednice ravnopravnih naroda, kao sinteze jedinstva i bratstva svih naroda dobrovoljno povezanih u Jugoslaviju.

Doživjeti prvi dodir s takvim tada toliko od naroda i osobito od omladine poštovanim političarom, koji je to-

liko stršio iz tada uzburkane antirežimske sredine — bilo je za mene, maturanta bakarske Nautičke škole veliki i potresan životni događaj.

Povod da prvi put stupim u uredništvo Novoga lista i da me osobno primi Supilo bio je članak o mojem postavljanju za povjerenika Ferijalnog kluba »Jurislav Janušić« i osnivanje Hrvatske pučke knjižnice u Bakru (listopada 1910).

Sa strahopoštovanjem predao sam mu taj prvi članak u kojem sam ujedno ocrtao ulogu nove, slobodne omladine u širenju slobodne misli i savjesti u narodu uopće, a posebno kod omladine i radnika. Primio me vrlo prijazno, upozorio na preveliku dužinu članka (koju da će već urednik Smolčić prilagoditi prema potrebi) i upitao me: »A potpis?«. Odgovorio sam da se ne usuđujem potpisati zbog neprilika koje bih imao u školi, jer škola je službeno prijekim okom gledala na istaknutu borbu omladine za slobodu misli i protiv klerikalizma.

Tu je moju primjedbu popratio smješkom odobravanja i s nekoliko ohrabrujućih riječi za takav način javnog rada omladine u tadašnjim političkim prilikama. A kad sam spomenuo da smo u Bakru osnovali i tajnu đaćku čitaonicu, bez odobrenja ravnateljstva škole i poglavarstva, pogledao me malo začuđeno ali s udivljenjem. Pogotovo mi je bilo drago čuti što tim putem želimo slijediti njegove političke i društvene nazore, po njima djelovati kod omladine i naroda. Blaženo se nasmijeo te me, tapšajući po ramenu, upozorio koliko se time izlažemo policijskim progonima. Dodao je, dođe li do takvog slučaja, da mu odmah javimo radi intervencije.

Tako se i dogodilo. Nakon šest mjeseci djelovanja, policija nam je zapečatila čitaonicu i nas nekoliko kao »kolo-vode« imala kazniti, dok nam je u školi prijetio otpust. Supilo se zaista zauzeo odmah kod profesora koalicionaša, njegovih sljedbenika i kod gradskog senatora (Jurja Kučiča) tako da smo se izvukli samo sa osam sati disciplinskoga zatvora u školi.

Od tada sam često navraćao u uredništvo Novoga lista donoseći vijesti iz društveno-kulturnog života, vijesti o događajima i željama građana Bakra i okolice. Bili su to kraći dodiri, koji su po njegovoj želji postajali sve češći.

Početkom 1912. uspio sam skoro svakodnevno posjećivati uredništvo Novoga lista, djelujući kao tajnik poslovnog odbora Saveza (osnovana 21. I 1912.) organizacija hrvatsko-srpske radikalne omladine, kojem je tada bio predsjednik Bežo Francić, potpredsjednik Dubravko Dujšin, blagajnik E. Šuperina. Na osnivačkoj skupštini Saveza bili su predstavnici đaka iz Rijeke, Sušaka, Bakra, Kastva, Kraljevice, Čavala i Bjelovara. Kako je organizacija bila pod jakim nadzorom policije, morali smo naći neko mjesto gdje bi se mogli nezapaženo sastajati. Izloživši tu teškoću Supilu, odmah nam je dao na raspolaganje jednu sobu uredništva (tada Piazza Urmeny br. 6, danas Ulica Ivana Zajca). Pod okriljem Supila razvilo se naše djelovanje. Mogli smo tu primati posietioce iz raznih mjesta Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Slovenije, Srbije...

Savez je počeo izdavati svoj časopis Novi život, kojeg je pokretanje najavio Novi list 30. I 1912. uz poziv za novčanu pomoć. Urednik je bio Antun Barac ali kao sedmoškolac gimnazije nije se smio potpisivati. Dubravko Dujšin bio je odgovorni urednik. U to vrijeme među đacima sušačke gimnazije isticali su se osobito Ivo Endlicher i Antun Barac.

Napušten od mnogih političara koalicionaša — oportunističkih, s kojima se razilašao po svome istupu iz koalicije, Supilo se već tada oslonio na tadašnju naprednu omladinu,

koja je listom pošla za njim, pogotovu nakon objave Supilove knjige Politika u Hrvatskoj (1911) u kojoj je iznio žestoke optužbe protiv Svetozara Pribičevića uz niz autobiografskih članaka uzetih iz Novoga lista. Nama su već tada bili jasni razlozi razmimoilaženja Supila s dijelom Srba samostalaca oko »Srbobrana« i sa Svetozarom Pribičevićem, koji se nametao na vodstvo koalicije i nastojao po svaku cijenu izgurati Supila kao protivnika njegovih zaplotnjačkih akcija na ostvarenju tjesnogrudnog i egoističkog srpskog ekskluzivizma nad zajedničkom politikom, nad Hrvatskom i njezinim pravima, nad idejom narodnoga jedinstva. Nije mu preostalo nego da se priljubi uz omladinu postavši stvarno intelektualnim vođom nove generacije omladine.

POVEZAO NAS JE S RADNIČKIM POKRETOM

Supilo nam je imponirao kao jaka politička ličnost ne samo u Hrvatskoj nego i u Mađarskoj, Italiji i u svim ostalim zemljama kojima je tada mnogo putovao, pogotovo kada se prihvatio ideje o suradnji socijalističke i građanske stranke u borbi za političke i građanske slobode, u čemu je vidio demokratizaciju narodne politike, što je bio njegov stalni cilj.

Njegova borbeno ličnost zauzimala se protiv svih nepravda viših organa prema nižima, a ti niži su bili najviše Rijječani Hrvati. U policiji Rijeke bilo je uvijek nekoliko naših Ličana, a i u drugim gradskim službama bilo je Hrvata, koji su bili nacionalno zapostavljeni. Supilo ih preko Novoga lista stalno uzima u zaštitu kao slabije. I u tome smo ga slijedili, nastupajući u demonstracijama protiv riječkih talijanaša, naročito protiv naših renegata, koji bi napadali naše ljude i mrčili njihove table nad radionicama i trgovinama na hrvatskom jeziku, te bi dolazilo do sukoba s tzv. »sporcatabelle«, a poduzimali bismo i bojkot — ne protiv pravih Talijana, nego protiv potalijančenih ili pomadžarenih naših renegata.

Mnogo nas je Supilo bodrio da stupamo u talijansko kulturno-prosvjetno društvo *Libero pensiero* (i da se pretplaćujemo na mjesečnik »La Fiaccola«, 1911—1914) kako bismo se što više zadojili slobodom misli i odalečili od utjecaja klerikalaca koji su bili u službi bečke politike ugnjetavanja svake slobode misli i savjesti kod omladine, sputavajući svaki borbeni elan omladine za nacionalnu slobodu i samostalnost hrvatskog naroda te razvoj socijalističkog radničkog pokreta.

Radi dodira s radnicima, Supilo nas je povezao s radničkim pokretom Rijeke da smo se mogli sastajati, održavati predavanja i slično u sindikalnim prostorijama tzv. Sedi riunito, koje su se nalazile u omanjoj zgradi na mjestu današnjeg riječkog nebodera. Ta suradnja s radničkim pokretom dolazila je do izražaja u zajedničkim istupima čitavog riječko-sušačkog područja, naročito u godinama pred prvi svjetski rat. I pored nacionalnih opreka, sa simpatijama se gledalo na borbu i manifestacije, protestne skupštine radnika i na štrajkove. Kao Supilova omladina, koja se odlikovala naprednim pogledima, uvijek smo imali razumijevanje za borbu radničke klase. Pomažali smo tu borbu.

Događaji 1912. godine — dolazak Slavka pl. Cuvaja za bana (20. I 1912), raspuštanje sabora, ukidanje ustavnih sloboda, postavljanje Cuvaja za komesara (31. III 1912) — bili su toliko izazovni da je reakcija na njih bila sve jača kod nove omladine koja se sve više pod uplivom Supila bunila protiv taktiziranja koalicije. Koalicija se pod vodstvom Svetozara Pribičevića držala pasivno prema režimu Cuvaja.

Na Rijeci, u Splitu, Beogradu, Zagrebu i drugdje niču časopisi nacionalističke omladine i sve što slobodno misli i osjeća zanosi se Supilovim shvaćanjem narodnog jedinstva. U Sarajevu dolazi do velike protestne skupštine napredne omladine protiv politike monarhije u Hrvatskoj. Policija nastupa brutalno i biva teško ranjen čak musliman Šahinagić. Napredna omladina sušačke gimnazije i bakarske nautike ulazi u protestni politički štrajk koji se pretvara u opći štrajk napredne omladine svih srednjih škola u Hrvatskoj. U Zagrebu policija provaljuje u Sve-

učilište, Jukić vrši atentat na Cuvaja (8. VI 1912). To je početak direktnih akcija na koje se odlučila omladina kao još jedino moguće sredstvo političke borbe kad su zatajila i onemogućena druga legalna politička i demokratska sredstva.

I tu, na Rijeci, kod Supila, omladina se sastaje, sluša njegove savjete za vođenje pokreta omladine, dok on hvata veze s politički uplivnim istomišljenicima u Zagrebu da se ovaj pokret omladine svrši sa što manje žrtava.

Uspjesi u balkanskom ratu daju Supilu nove snage i vjeru u ujedinjavanje Južnih Slavena, i u mogućnost obrata shvaćanja jugoslavenske koncepcije kod Srba pa je s omladinom pozdravljao svaku pobjedu nad Turcima. No, drugi balkanski rat bio je za njega strašno razočaranje. Putuje mnogo u inozemstvo obilazeći mnoge političke ličnosti, promatrajući situacije, s obzirom na sve jače glasine o pripremama Austro-Ugarske monarhije na rat. On sam već tada naslućuje rat, i nama, omladini najavljuje njegovu blizinu. Mnogi omladinci, zaneseni aktivizmom Supilovim idu u dobrovoljce u srpsku vojsku.

Oduševljena omladina očekuje da će 1913. doći opet do nekog vraćanja ustavnih sloboda, međutim, prvih deset mjeseci traje u Hrvatskoj političko zatišje. Zatim dolazi do atentata Stjepana Dojčića na komesara baruna Skerleca, koji je bio imenovan komesarom 21. VII 1913.

Uza sve to nema izgleda da se riješe političke prilike u Hrvatskoj. Omladina je spremna na radikalnija sredstva borbe, pogotovu nakon Supilova govora u Beču (5. XII 1913.) na skupštini studentske hrvatske, srpske i slovenske omladine. Taj govor je za omladinu postao program jedne nove politike. Taj govor postao je credo napredne revolucionarne nacionalističke omladine. U tom govoru Supilo je izrekao dvije devize kojih se omladina potpuno pridržavala u daljnjoj borbi za narodnu slobodu. To su one poznate snažne parole koje smo stalno ponavljali na svim sastancima i skupštinama kao direktive u političkim akcijama: »Frangar non flectar« i »Flectar non frangar«. To su dvije metode vođenja politike, a znače: Skršit ćeš me, ali me svinuti nećeš! — Svinuti ćeš me, ali me skršiti nećeš!

PISMO IZ LONDONA NA SARDINIJU

Mladim ljudima je otvarao stupce svoga lista. Susrećemo tu mnoga imena koja su se kasnije istaknuto afirmirala u javnom životu. Supilo je magično djelovao na sve nas, jer je još u 1913. govorio što nosi 1914. I te godine dolazi do novog mađarskog napada na Hrvatsku Zakonom o izvlašći morske obale (3. III 1914) kojim je koalicija bila zaskočena. Redaju se protestne skupštine koje Supilo vodi s omladinom, dok su skupštine koalicionaša dočekane oštrim demonstracijama i bojkotirane.

U Supilovom uredništvu te se godine sastajemo kao članovi Jugoslavenske revolucionarne nacionalističke omladine vrlo aktivno. Ja sam bio opet tajnikom; predsjednik je bio Ivan Endlicher. Supilo je zaista okupio mladi naraštaj oko sebe ali nije nikako htio da nas organizira u neku stranku, već je bio posve zadovoljan što taj skup poprima značajke pokreta. Taj je mladi naraštaj vjerovao u niega i slijedio ga, što se najbolje vidjelo u akciji protiv mađarizacije obale. Uz njega se na skupštinama našla sva omladina i nezavisna javnost.

Po svemu se vidjelo da se Supilo sprema na najgore, tj. on je bio uvjeren da će te godine doći do rata. Austrije i Srbije. Na to nas je mnogo puta upozoravao, da bismo na vrijeme poduzeli sve mjere za brzo napuštanje domovine kada za to dode trenutak koji nije daleko. I njegova je bila parola i svima nama savjet da pođemo u emigraciju. Meni je osobno savjetovao, da se kao pomorac što prije ukrcam na neku dužu plovidbu, ali da prije odlaska spalim, sve posebne bilješke, adrese ljudi s kojima smo se dopisivali. I Ivanu Endlicheru savjetovao je da se makne u svijet.

I zaista, meni se pružila prilika da se koncem travnja 1914. ukrcam kao II časnik na jedan brod za Australiju. Budući da mi je trebalo produžiti pomorsku knjižicu, tj. dobiti političku dozvolu za izlaz iz države, poglavarstvo Bakra uskratilo mi je tu dozvolu kao politički sumnjivome. Posredstvom samoga Supila, i nekih mojih bivših profesora uspio sam dobiti političku dozvolu na dva mjeseca, a toliko mi je bilo dosta da me Lučka kapetanija Rijeke može ukrcati, iako je putovanje imalo trajati 5—6 mjeseci. Međutim do moga povratka 1919. Austro-Ugarske monarhije više nije bilo.

U času atentata u Sarajevu nalazio sam se u luci Brisbane, u Australiji.

Stjecajem okolnosti za vrijeme prvog svjetskog rata svršio sam interniran u Sardiniji. Odatle sam se u drugoj polovici 1916. javio Supilu u London, moleći ga da podupre moje molbe kod ruskog i srpskog poslanstva, kojima sam tražio da me preko talijanske vlade oslobode kao Hrvata i prebace u jugoslavenski dobrovoljački korpus. Supilo mi je odgovorio kratko: Ostani gdje jesi. Naša zamišljena Jugoslavija neostvarljiva. Poslije rata trebat ćemo svakog našeg naprednog omladinca.

S njime se više nisam vidio. S njime je tada zaista bila željena Jugoslavija jedinstva i bratstva propala.

Za vrijeme moga boravka u Sardiniji saznao sam da su policijske vlasti Sušaka za mnom raspisale tjeralicu. Jednog dana 1916. primio sam dopisnicu prijatelja

iz Sušaka prevučenu dobrim dijelom crnim tušem od austrijske cenzure ali je između cenzuriranih ostala jedna rečenica iz koje sam mogao razumjeti da je tadašnji kotarski predstojnik barun Zmajić posjetio moju knjižnicu i iz nje uzeo mnoge knjige i neke spise »što su mi se sviđali i želio da pročita« kaže se na dopisnici. Razumio sam iz tih riječi da je kod mojih roditelja izvršena premetačina i da su neke kompromitujuće knjige i možda neka po meni zaboravljena pisma koja nisam na odlasku uspio uništiti.

Moj drug Ivan Endlicher, predsjednik organizacije, nakon sarajevskog atentata nije uspio emigrirati po savjetu Supila. Bio je utamničen, osuđen kao veleizdajnik i u kaznioni Graza umro.

Tako se je tadašnja omladina na koju je Supilo upravo magično djelovao oko njega počela sve jače okupljati, predano mu vjerujući, slušala ga i slijedila. U svojem revolucionarnom vrienju, uvidjevši ga osamljena i da tadašnjim saborom i saborisanjem narod nije se mogao osloboditi sve jačeg presizanja mađaronštine, taj je mladi naraštaj sve više rastao i prerastao u pravi pokret koji je naročito u proljeće 1914. ustao protiv učvršćenja mađarstva na Jadranu iz vlastbom morske obale, i u svom revolucionarnom zamahu preuzevši Supilovu idejnu političku oporuku ginuo po tamnicama i vješalima kao veleizdajnici oglašeni osudama pobješnjele crno-žute monarhije u raspadanju.